

Valóságos könyvtár – könyvtári valóság. Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2020. Szerk. Kiszl Péter, Boda Gáborné Köntös Nelli. Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet. 2021. 87–104.

A FELSŐOKTATÁS SZEREPE ÉS HATÁSA A KÖNYVTÁROS HALLGATÓK ÉS MUNKAVÁLLALÓK DIGITÁLIS KOMPETENCIA ÁLLAPOTÁNAK FEJLESZTÉSÉBEN

ESZENYINÉ BORBÉLY MÁRIA

Magyar Könyvtárosok Egyesülete – Informatikai és Könyvtári Szövetség
Képzési munkabizottság, elnök;
Debreceni Egyetem Informatikai Kar Könyvtárinformatika Tanszék,
egyetemi adjunktus

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

A közelmúltban az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek pályázati konstrukció „*Az én könyvtáram*” című kiemelt projektjének keretében két országos reprezentatív felmérés valósult meg digitális kompetencia témában. Az elsőben 1786, a másodikban pedig 1868 könyvtári szakember vett részt a különböző települési könyvtárakból. A vizsgálatok eredményeként létrejött rendkívül gazdag adathalmaz lehetővé teszi a könyvtári szakemberek digitális készségeinek pontos megismerését és a digitális kompetenciaszintet leginkább befolyásoló tényezők feltárását. Jelen tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy a felsőoktatásnak, pontosabban a felsőoktatás keretein belül folyó könyvtárosképzésnek milyen szerepe és hatása van a könyvtáros hallgatók és a munkavállalók digitális kompetencia állapotára. A tanulmány bemutatja a kutatások legfontosabb eredményeit, részletesen ismertetve, hogy melyek azok a digitális kompetenciaterületek és kompetenciák, amelyek esetében egyértelműen kimutatható a képzés és a végzettség kompetenciaszintet befolyásoló hatása. A kutatás eredményei tényyszerűen igazolták, hogy a felsőfokú könyvtárosképzés kifejezetten nagymértékben erősíti a hallgatók digitális kompetenciáit.

Az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „*Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek*” pályázati konstrukció keretében, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gondozásában megvalósuló „*Az én könyvtáram*” című kiemelt projekt lehetővé tette, hogy a projektcélokhoz igazodva a közkönyvtárakban dolgozó könyvtári szakemberek digitális kompetencia-állapotát két, egymást követő felmérés is feltárja, 2017-ben, majd pedig 2019-ben. Az elsőben 1786, a másodikban pedig 1868 könyvtári szakember vett részt a különböző települési könyvtárakból. A vizsgálat eredményeként létrejött rendkívül gazdag adathalmaz lehetővé teszi a könyvtári szakemberek digitális készségeinek pontos megis-

merését és a digitális kompetenciaszintet leginkább befolyásoló tényezők feltárását. Jelen tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy a felsőoktatás keretein belül folyó könyvtárosképzésnek milyen szerepe és hatása van a könyvtáros hallgatók és a munkavállalók digitális kompetencia állapotára.

A 2017-es felmérésnek a végzettséggel és szakképzettséggel összefüggő eredményei már nagyrészt ismertek, miszerint a felsőfokú szakirányú könyvtáros végzettségnek, tehát a könyvtáros diplomának minden egyes digitális kompetenciaterületen erőteljes kompetenciaszint növelő hatása van.¹ A 2019-es felméréssel kapcsolatban az egyik legizgalmasabb kérdés éppen ezért az volt, vajon igazolódik-e a felsőfokú könyvtárosképzés erős kompetencianövelő hatása, mind a már aktív munkavállalók, mind pedig a hallgatók körében?

A felmérésben résztvevők életkori megoszlása a mindennapok könyvtári gyakorlatában tapasztalt arányokat tükrözi vissza. A húszas és hatvanas éveikben járók létszamaránya azonos, 7–7%, a harmincasoké 22, a negyvenesek és ötvenesek aránya pedig 32–32%.

Ma Magyarországon nagyon színes lehet a könyvtárakban dolgozó szakemberek végzettség és szakképzettség szerinti palettája. A kulturális törvényi megfogalmazás szerint: „*Könyvtári szakember: a könyvtáros, a könyvtári informatikus, a könyvtári asszisztens, a segédkönyvtáros, továbbá a könyvtári feladatok ellátásához szükséges más felső- vagy középfokú végzettséggel rendelkező személy. A könyvtáros felsőfokú szakirányú végzettséggel rendelkező szakember.*”² A 2019-es felmérésben az 1. táblázatban szereplő opciók közül választhatták ki a válaszadók az állapotukat leíró megfelelő végzettséget.

1. táblázat
A válaszadók végzettség szerinti megoszlása

Végzettség	Létszám (fő)	Arány (%)
Könyvtáros egyetemi (új rendszerben MA, könyvtárpedagógia-tanár)	241	13
Könyvtáros főiskolai (új rendszerben BA, ide értendő a tanítóképzők könyvtár szakkollégiuma is)	654	35
Nem szakos egyetemi végzettség és könyvtáros egyetemi	24	1
Nem szakos egyetemi végzettség és könyvtáros főiskolai	47	3
Nem szakos egyetemi végzettség és segédkönyvtáros	76	4
Nem szakos egyetemi végzettség és asszisztens	12	1
Nem szakos főiskolai végzettség és könyvtáros egyetemi	28	1,5
Nem szakos főiskolai végzettség és könyvtáros főiskolai	93	5
Nem szakos főiskolai végzettség és segédkönyvtáros	119	6
Nem szakos főiskolai végzettség és asszisztens	51	3

Érettségi és segédkönyvtáros	166	9
Érettségi és asszisztens	89	5
Nem szakos egyetemi végzettség	34	1,5
Nem szakos főiskolai végzettség	71	4
Érettségi	114	6
Egyéb	41	2
Összesen	1860	100

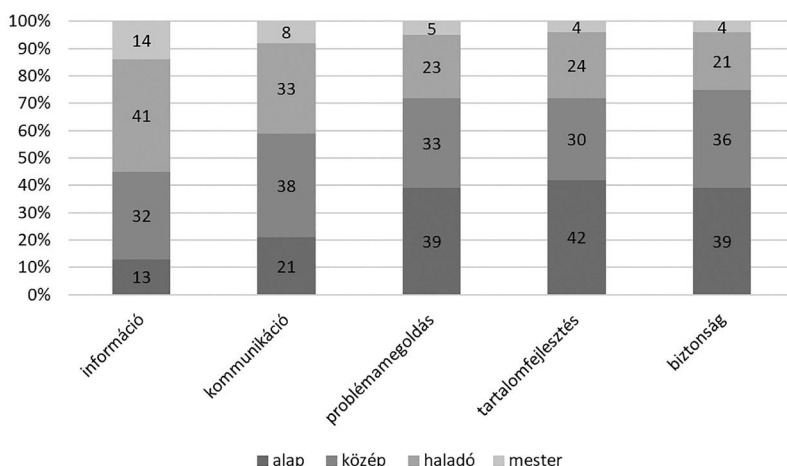
2019-ben a megkérdezett könyvtáros szakemberek közül 1082 főnek volt valamilyen felsőfokú könyvtáros végzettsége, 363 fő egyéb diplomával rendelkezett és közülük 105 fő semmiféle könyvtárosi képzésben nem vett részt. 370 főnek az érettségi volt a legmagasabb iskolai végzettsége, és közülük 114 főnek sem asszisztensi, sem segédkönyvtárosi szakképzettsége sem volt.

A 2019-es felmérés módszertani alapja a DigComp keretrendszer legújabb verziója, a 2.1-es volt. A 2017-es felmérésben használt DigComp 1.0 három jártassági szintet tartalmazott, míg a legújabb verzió már egy negyedik szintet is bevezetett, a mesterszintet. Alapvető különbségnek tekinthető, hogy a haladó szintű jártasság a korábbi attribútumok mellett már a mások segítségének képességét is magában foglalja, a mesterszinten pedig elvárásként fogalmazódik meg a meglévő tudás felhasználása a szakmai gyakorlat fejlesztésére, valamint a szakmai innováció képessége is. Az öt kompetenciaterületen alapvető tartalmi változást nem eredményezett a keretrendszer többszöri megújítása, azonban három terület megnevezése módosult. Az információ kompetenciaterület megnevezése *információs és adatműveltség*, a kommunikáció kompetenciaterületé *kommunikáció és együttműködés*, a tartalom-előállítás új elnevezése pedig a *digitális tartalom-előállítás* lett.³ A tanulmányban a digitális tartalom-előállítás helyett a tartalomfejlesztés megnevezés szerepel, kerüendő a terminológia használatából adódó félreértés lehetőségét, mivel a kompetenciaterület egyik kompetenciája a tartalom-előállítás.

A 2019-es felmérés átfogó eredményei

A felmérés általános eredményeit az 1. ábra tartalmazza. A DigComp keretrendszerrel értékelhető öt kompetenciaterület közül az információs és adatműveltség területén bizonyultak leginkább kompetenseknek a könyvtárosok. Haladó vagy mesterszinten 55%-uk áll, alapszintű információkezelési kompetenciákkal 13%-uk rendelkezik. A digitális környezetben történő kommunikáció és együttműködés a közkönyvtári szakemberek 41%-ának haladó vagy mesterszintet elérő kompetenciája, míg minden ötödik alapjáratosságot birtokol ezen a területen. A problémamegoldás, tartalomfejlesztés és biztonság kompetenciaterületeken közel azonos az egyes jártassági szintek aránya. A haladó és mesterszinten állók arányát tekintve a biztonság kompetenciaterület bizonyul a leggyen-

gébnek, azonban az alaptájtassággal rendelkezők mértékét figyelembe véve a tartalomfejlesztés áll az utolsó helyen a készségterületek sorrendjében. Az egyes kompetencia-területek tényleges állapotát csak a hozzájuk tartozó egyes kompetenciák elemzésével lehet részleteiben is megismerni.

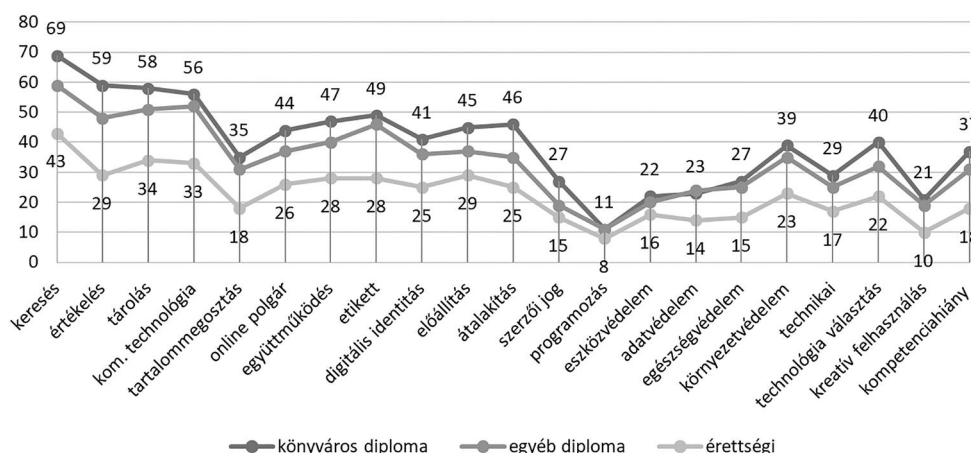
1. ábra: Digitális kompetencia 2019

A végzettség és a digitális kompetencia állapot összefüggései

A könyvtárosság alapvetően segítő hivatás, amely gyakorlása során a használók támogatása minden, a könyvtárak illetőségébe tartozó területen alapvető elvárás. A digitális készségek fejlesztése, az ehhez szükséges szakmai segítség megadása pedig már jogszabályi kötelezettsége is valamennyi nyilvános könyvtárban dolgozó szakembernek.⁴ Ezeknek a feladatoknak a teljesítéséhez a könyvtárosoknak átlag feletti digitális készségekkel kell rendelkezniük. Figyelembe véve, hogy a DigComp alapvetően az átlagpolgár digitális jártasságának feltárására készült, és a négy nagy jártassági szint közül a haladón jelenik meg először mások segítségének a képessége, jogos elvárásként fogalmazható meg, hogy a könyvtárosok minden területen lehetőség szerint a haladó jártasság elérésére törekedjenek.

A 2017-es vizsgálat nagyon jelentős különbségeket tárt fel az eltérő végzettségekkel rendelkező könyvtári szakemberek digitális készségeiben.⁵ A DigComp huszonegy kompetenciája közül húsz készséget nagyobb arányban birtokoltak a könyvtáros felsőfokú végzettségűek haladó szinten, mint a nem könyvtáros diplomával rendelkezők. A 2. ábra tartalmazza a 2019-es felmérésben a haladó és mesterszintű jártasság eredményeit a három nagy végzettségi csoport szerint részletezve. A haladó és mesterszint a haladó jártassággal rendelkezők arányának és a mesterszintű jártassággal rendelkezők arányának az összegét jelenti.

Már 2017-ben is egyértelmű volt, és a felsőfokú könyvtárosképzés képzési és kimeneti követelményeinek elemzésével igazolást is nyert az a tény, hogy a könyvtáros felsőfokú végzettség erőteljes pozitív hatást gyakorol a digitális kompetenciák állapotára.⁶ A 2019-es vizsgálat megerősítette a korábbi megállapításokat, és tovább árnyalta a felsőfokú könyvtáros végzettség és a digitális kompetencia állapot összefüggéseit.

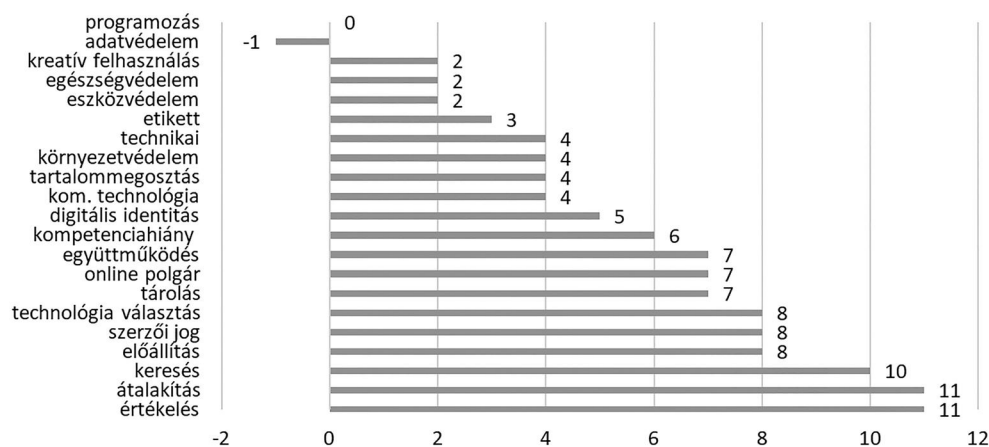

2. ábra: Haladó és mesterszint, végzettségek szerint

A csak érettségivel rendelkezők minden digitális készséget kisebb arányban birtokolnak haladó és mesterszinten, mint a diplomás könyvtári szakemberek. A magasszintű programozási és az eszközvédelmi jártasság területén közelítik meg leginkább a diplomások arányát, azonban ezek a készségek mindhárom csoportban gyengék. Az érettségivel, mint legmagasabb végzettséggel rendelkezők létszáma 370 fő volt a felmérésben, és közülük 256 főnek volt asszisztens vagy segédkönyvtáros szakképzettsége. Létszámarányuk 20% volt a vizsgálatban, és a minta reprezentativitása miatt feltételezhető, hogy a gyakorlati életben is hasonló arányban vannak a közkönyvtárakban legmagasabb végzettségként érettségivel rendelkező szakemberek. Kompetenciahiányuk a könyvtáros diplomával rendelkező szakemberekhez mérten rendkívül nagy. A könyvtáros szakmaiság szempontjából kiemelten fontos információs és adatközlési kompetenciaterülethez tartozó keresésben, értékelésben és tárolásban sokkal kisebb arányban, a másik két csoporttól 24–30%-kal leszakadva, vannak közöttük haladó és mesterszintű jártassággal rendelkezők. További számos, nagyon fontos készségben is alacsony körökben a haladó vagy azt meghaladó jártassággal rendelkezők aránya, és komoly lemaradásban vannak a diplomás könyvtárosokhoz viszonyítva. Ezek a kompetenciák a következők: a digitális kommunikációs technológia kiterjedt használata, az online világ etikettje, a kollaboráció képessége, a feladathoz illeszkedő technológia kiválasztása,

a digitális tartalmak átalakítása és a kompetenciahiány felszámolása. A korábbiakban már szó esett arról, hogy a haladó szinten álló személy képes arra, hogy másoknak is segítséget nyújtson, a mesterszinten álló pedig már szakmai fejlesztéseket is tud generálni. Ezek ismeretében érdemes lehet megfontolni azt, hogy a digitális kompetenciafejlesztés területén valójában mire képesek az érettségivel rendelkező könyvtári szakemberek, illetve milyen irányú készségfejlesztésre lenne leginkább szükségük.

A két diplomás csoportot vizsgálva megállapítható, hogy a nem könyvtáros diplomával rendelkező szakembereknek a DigComp huszonegy kompetenciája közül az adatvédelem az egyetlen kompetenciájuk, amelyben a haladó és mesterszintű jártassággal bírók aránya minimális mértékben, 1%-kal meghaladja a haladó jártasságú könyvtáros diplomások arányát. A programozás mindkét diplomás csoportban gyenge készség, egyaránt 11–11%-uk áll haladó-és mesterszinten. A további tizenkilenc digitális kompetencia esetében kisebb vagy nagyobb mértékben a könyvtáros diplomás szakemberek bizonyultak jártasabbnak. A 3. ábra tartalmazza a diplomások kompetencia értékei közötti különbségeket haladó és mesterszinten.

3. ábra: Különbségek a diplomások digitális kompetencia állapotában haladó és mesterszinten

A felsőfokú könyvtárosi tanulmányok elvégzése legnagyobb mértékben az információs és adatműveltség kompetenciaterületen érezteti pozitív hatását. Az egyéb diplomásokkal összehasonlítva 11%-kal nagyobb a könyvtár szakot végzettek körében azoknak az aránya, akik legalább haladó szinten képesek a digitális információt és forrásokat értékelni. 10%-kal többen vannak közöttük olyanok, akik nagy bonyolultságú keresési problémákat is meg tudnak oldani, és másoknak is képesek segítséget nyújtani. A megtalált adatok, információk szervezésében, strukturálásban és visszakeresésében 7%-kal több körükben a haladó szinten álló szakember.

A könyvtáros diploma a tartalomfejlesztés kompetenciaterületen is jelentős előnyt jelent. A területhez tartozó négy kompetencia közül háromban, a tartalmak átalakításában, előállításában és a szerzői jogban is figyelemreméltóan jobbak azok a könyvtári szakemberek, akiknek könyvtár szakos végzettségük van. A negyedik kompetencia a programozás, amely területen egyformán szerény készségekkel rendelkezik mindkét vizsgált diplomás csoport.

A kommunikáció és együttműködés kompetenciaterületen a hat kompetencia közül három határozottan erősebb készsége a könyvtáros diplomásoknak, mint az egyéb diplomásoknak. Haladó és mesterszinten az előbbiek közül 7–7%-kal többen képesek hatékonyan együttműködni másokkal online környezetben, aktívan használni a digitális teret, és ebben másokat is segíteni. A digitális személyazonosságukat legalább haladó szinten kezelni képes szakemberből 5%-kal több van a könyvtáros végzettségűek között, mint az egyéb végzettségűek körében. A további három kommunikációs készség területén is nagyobb a haladó jártasságú könyvtáros diplomások aránya, de a különbség már csak néhány százaléknyi.

A problémamegoldáshoz tartozó négy kompetenciából kettőt, az adott feladathoz leginkább illeszkedő technológia megválasztásának képességét, valamint a saját és mások kompetenciahiányának felismerését és kezelését sokkal erősebben birtokolják a könyvtáros végzettségűek. Haladó és mesterszinten 8 és 6% a kompetenciafőlényük.

A digitális biztonság területén a környezetvédelmi jártasság esetében tapasztalható a könyvtáros végzettség kompetencianövelő hatása.

A 2017-es felmérés az előbbiekből ismertetettekhez hasonló jelenségeket tárt fel a könyvtáros diplomával és az egyéb diplomával rendelkezők kompetencia állapotában. A digitális környezetben történő információkezelés, a digitális tartalmak előállítása, a kollaboráció képessége, az online polgárként kifejtett aktivitás, az adott probléma megoldásához alkalmas technológia kiválasztása, a kompetenciahiány felszámolása egyértelműen azok a kompetenciák, amelyeket a könyvtáros felsőfokú végzettségűek közül jelentősen többen birtokolnak legalább haladó szinten, mint az egyéb diplomával rendelkezők.

Ahogy a korábbi, úgy a 2019-es felmérés során is kiegyensúlyozott volt a mintába került két diplomás csoport megoszlása a végzettségük megszerzésének ideje szerint. Emiatt a képzés során tanult ismeretek frissessége, valamint az életkor digitális kompetenciára gyakorolt esetleges hatása nem torzíthaták a könyvtárosok és az egyéb diplomások eredményeit sem. A diplomák megszerzésük ideje szerinti bontását a 2. táblázat tartalmazza.

2. táblázat
A végzettség megszerzésének időpontja. Diplomások

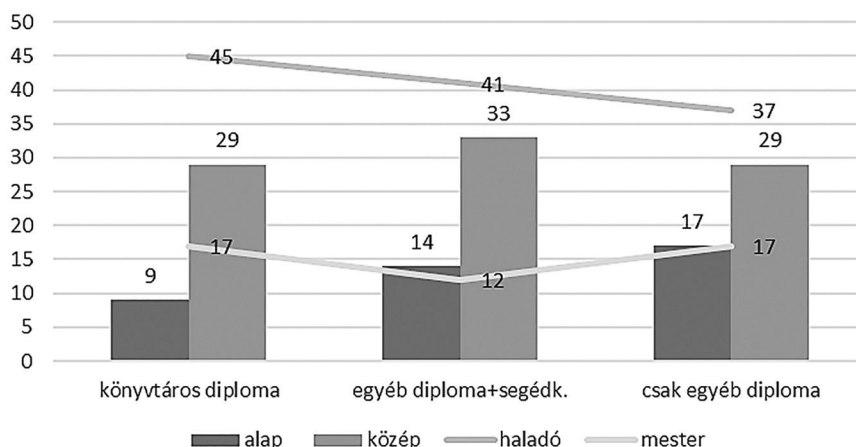
A végzettség megszerzésének ideje	Könyvtáros diplomás (%)	Egyéb diplomás (%)
1970–1979	1	1
1980–1989	12	10

1990–1999	22	16
2000–2009	45	36
2010–2017	20	37

Diplomák és szakképzettségek digitális kompetenciát befolyásoló hatásának vizsgálata

A 2019-es felmérésben különböző végzettségi kategóriába tartoztak a csak egyéb diplomával rendelkező könyvtári szakemberek, összesen 105 fő, a megkérdezettek 5,5%-a, és az egyéb diplomájuk mellett könyvtári asszisztens vagy segédkönyvtáros szakképzettséggel rendelkezők, 258 fő, a válaszadók 14%-a. Ennek a felosztásnak köszönhetően lehetőség nyílt annak tanulmányozására is, hogy a felsőoktatás rendszerén kívüli képzéseknek (asszisztens és segédkönyvtáros) milyen hatása van az egyéb diplomával rendelkező könyvtári szakemberek digitális készségeire.

Az információs és adatumveltség területéhez tartozó kompetenciák mindegyikét haladó vagy azt meghaladó jártassági szinten lényegesen nagyobb arányban birtokolják a könyvtári diplomások, mint az egyéb diplomások. A digitális készségek fejlesztése szempontjából azonban kiemelt figyelmet kell fordítani arra is, hogy a különböző végzettségek, szakképzettségek milyen hatással vannak az alapszinten és a közepes jártassági szinten állók arányára. A 4. ábrán a négy jártassági szint kiterjedtsége látható a három eltérő képzettségű csoport szerinti bontásban.

4. ábra: Információs és adatumveltség. Diplomák és szakképzettségek

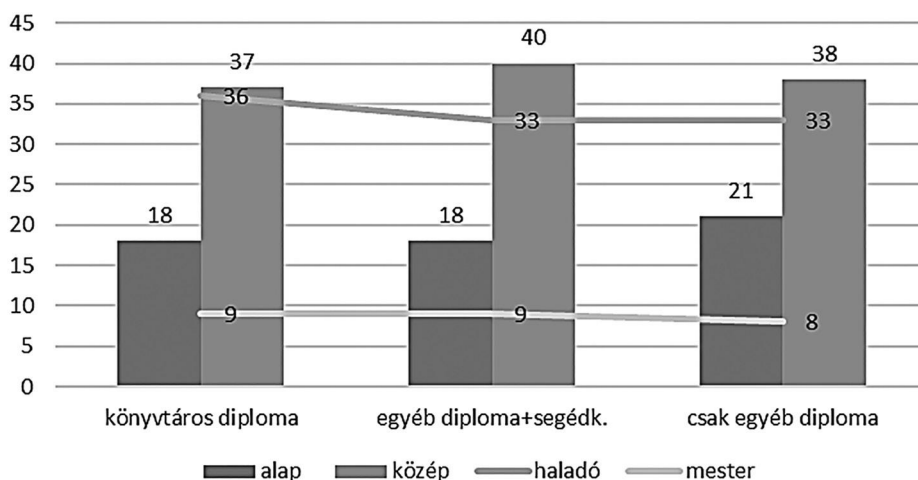
Az információs és adatumveltség területén azonos arányban fordulnak elő a könyvtáros diplomával és az egyéb diplomával rendelkezők között is olyan szakemberek, akik mesterszintűnek gondolják jártasságukat (17–17%). Ezen a szinten már elvárt a rendkívül

összetett, sok tényező által befolyásolt keresési, tárolási, értékelési problémák önálló megoldása, valamint új ötletek és folyamatok ajánlása a szakmai gyakorlat és mások fejlesztése érdekében. Azok az egyéb diplomás könyvtári szakemberek, akik könyvtári ismereteket nyújtó asszisztens vagy segédkönyvtáros képzésben vettek részt, már sokkal kritikusabban ítélik meg képességeiket, és csak 12%-uk tartja magát mesterszinten jártasnak. A haladó jártassággal rendelkezők aránya azonban négy százalékkal nagyobb körükben, mint a könyvtári szakképzettséggel nem rendelkezők csoportjában.

Az asszisztens vagy segédkönyvtáros szakképzettséggel is rendelkezők lemaradása a könyvtáros diplomások mögött ugyanilyen mértékű haladó szinten, 4%. Mindezekből az következik, hogy a diplomás könyvtárosok között 8%-kal nagyobb arányban vannak olyan szakemberek, akik a digitális információt komplex helyzetekben, másoknak is segítséget nyújtva képesek kezelni, mint a csak egyéb diplomás dolgozók között.

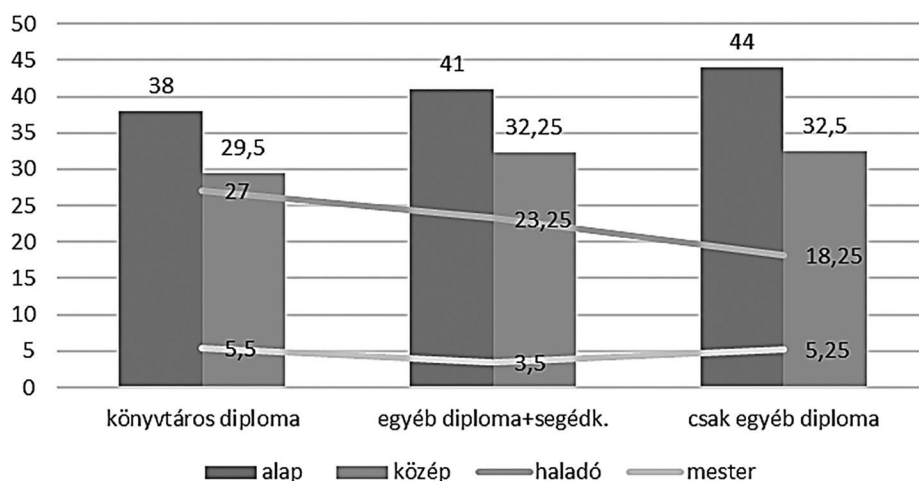
Az alap és a közepes jártassággal rendelkezők arányát vizsgálva az tapasztalható, hogy a segédkönyvtáros és az asszisztensképzés az alapjártassági szinten lévők arányát csökkenti, a közepes jártassággal rendelkezőkét pedig megnöveli néhány százalékkal.

Az egyéb diplomások teljes körének kommunikációs készségeit a könyvtáros felsőfokú végzettségűekével összehasonlítva már kiderült, hogy a haladó és mesterszintet együtt kezelve minden kompetencia esetében a diplomás könyvtárosok bizonyultak erősebbnek. A diplomás csoport felbontása után az látható, hogy a nem iskolarendszerű könyvtárosképzés hatásaként a digitális kommunikációs jártasság terén az alapjártassággal rendelkezők aránya csökken, a közepes jártassággal rendelkezőké pedig nő néhány százalékkal az asszisztens vagy segédkönyvtáros képzést végzettek csoportjában. A haladó és mesterszinten kompetensek számának növekedéséhez nem járulnak hozzá ezek a képzések. A jártassági szintek részleteit az 5. ábra tartalmazza.

5. ábra: Kommunikáció. Diplomák és szakképzettségek

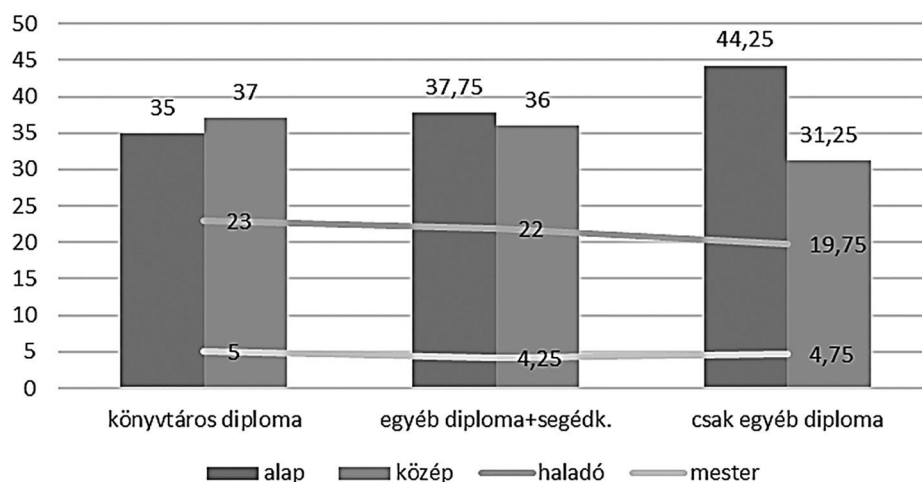
A tartalomfejlesztés gyenge eredményei elsősorban a programozás és a szerzői jogi ismeretek hiányosságaira vezethetők vissza. Kiugróan nagy az alapjártassággal rendelkezők aránya mindhárom szakképzettség szerinti csoportban (6. ábra). Mindössze alapjártassággal rendelkezők legkisebb arányban a felsőfokú könyvtárosképzésben végzettek között fordulnak elő, nő az arányuk az iskolarendszerű könyvtárosképzésben megszerzett szakképzettséggel rendelkezők körében, és legnagyobb az arányuk az egyéb diplomások között. Haladó tartalomfejlesztési készségekkel, amelyek már lehetővé teszik mások segítségét is, többen rendelkeznek azon egyéb diplomások közül, akik asszisztens vagy segédkönyvtáros képzést végeztek. Mesterszinten nem mutatható ki a segédkönyvtáros és az asszisztensképzés kompetencianövelő hatása. A csak egyéb diplomás csoportban nagyobb a mesterszinten jártas könyvtári szakemberek aránya.

6. ábra: Tartalomfejlesztés. Diplomák és szakképzettségek

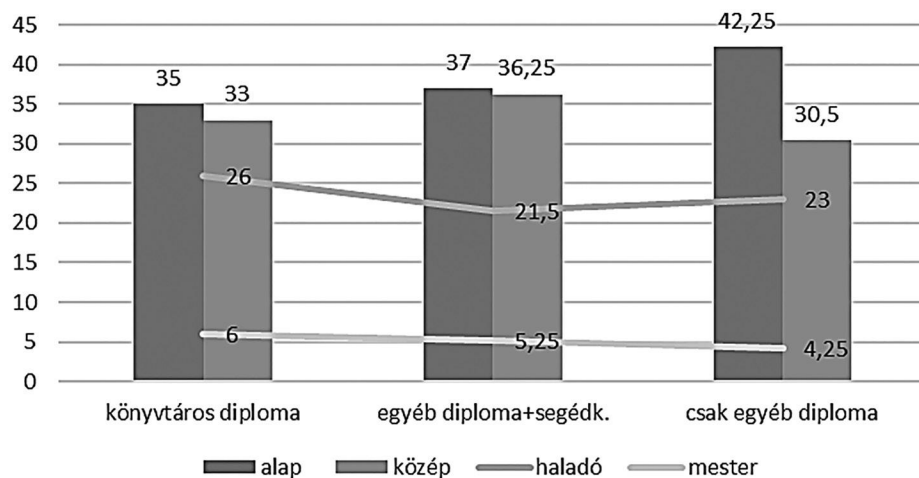
A digitális biztonság területén meglévő jártasságot kis mértékben befolyásolja, hogy kinek milyen diplomája van, illetve végzett-e segédkönyvtáros vagy asszisztensképzést. A könyvtárosként végzettek arányai valamennyi jártassági szinten jobbak, mint a másik két csoporté. Közülük állnak legkevesebben alapszinten, és itt a legnagyobb a közepes, a haladó és a mesterszinten állók aránya. Azok között az egyéb diplomások között, akik asszisztens vagy segédkönyvtáros szakképzettséget szereztek lényegesen kisebb (7%-kal) az alap biztonsági jártassággal rendelkezők aránya, mint a másik egyéb diplomás csoportban (7. ábra).

A FELSŐOKTATÁS SZEREPE ÉS HATÁSA A KÖNYVTÁROS HALLGATÓK ÉS...

7. ábra: Biztonság. Diplomák és szakképzettségek

Az asszisztens vagy segédkönyvtáros képzés a digitális környezetben történő problémamegoldásra is pozitív hatással van, ahogyan az a 8. ábrán látható. Az előbbi szakképzettségek valamelyikével rendelkező egyéb diplomások csoportjában öt százalékkal kisebb a csak alajártassággal és hat százalékkal nagyobb a közepes jártassággal bírók aránya.

8. ábra: Problémamegoldás. Diplomák és szakképzettségek

A könyvtáros diploma nyújtotta kompetenciaelőny nem csak a felső jártassági szintek arányaiban mutatható ki. A könyvtárszakot végzettek közül is sokan rendelkeznek mindössze

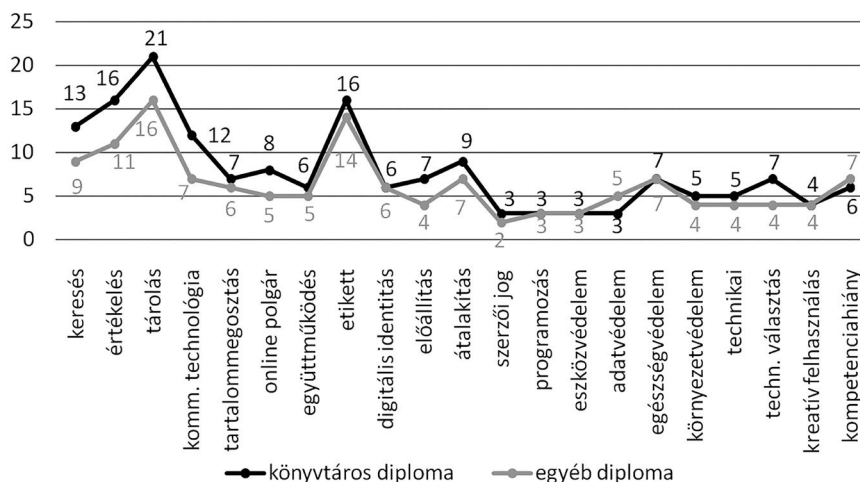
alap szintű problémamegoldási kompetenciákkal, de arányuk elmarad a másik két csoportétól. A csak egyéb diplomás csoportban hét százalékkal nagyobb az alapszinten állók aránya.

Diplomás könyvtári szakemberek mesterszinten

A mesterszinten kompetens szakemberek képesek arra, hogy akár szervezeti szintű megoldásokat dolgozzanak ki komplex, részleteiben nem teljesen meghatározott, sok kölcsönható tényező által befolyásolt problémákra az adott DigComp kompetenciával kapcsolatban. Képesek tudásukat integrálni a szakmai gyakorlat és ismeretek fejlesztésébe és mások segítésébe, valamint új ötleteket és folyamatokat javasolni a területen.⁷

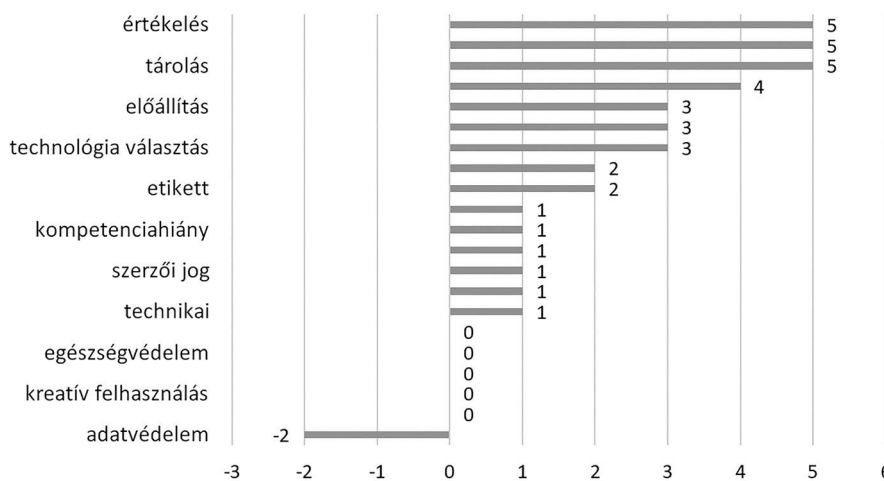
Szakmai innováció a digitális technológia könyvtári felhasználása és minél jobb kihasználása terén alapvetően olyan szakemberektől remélhető, akik saját maguk is mesterei az adott területnek. Ezért érdemes röviden arról is szólni, hogy a szakirányú vagy nem szakirányú felsőfokú végzettség milyen szerepet játszik a mesterszintű jártasság elérésében. A 9. ábra a huszonegy DigComp kompetencia területén elért mesterszintű jártasság arányszámait tartalmazza, a 10. ábra pedig a két diplomás csoport között a mesterszinten lévők arányaiban feltárt különbségeket.

Az információs és adatumveltség kompetencterületen gondolják a legtöbben mesterszinten jártasnak magukat mind a könyvtáros, mind pedig a nem könyvtáros diplomával rendelkező szakemberek körében is. Ennek ellenére a mesterszintű jártasság kiterjedtségében tapasztalható különbségek ezen a területen a legnagyobbak, a diplomás könyvtárosok javára. Az öt-hat százalékos kompetenciafölényre a legadekvátabb magyarázat az lehet, hogy a felsőfokú könyvtársképzés során kiemelten hangsúlyos képzési tartalom az információkezelés, hagyományos és digitális környezetben egyaránt.

9. ábra: Diplomások mesterszinten

Az információs és adatumveltségen kívül nincs másik olyan kompetenciaterület, amelyen viszonylag nagy lenne a haladó jártassággal rendelkező könyvtári szakemberek aránya a hozzá tartozó valamennyi kompetencia esetében. Egy-egy kiemelkedő kompetencia tűnik ki a sorból, mint például az online világ illemntana, a kommunikációs technológia használata, a már meglévő digitális tartalmak átalakítása. Ezek mindkét diplomás csoportban erős készségek a mesterszinten lévő arányát tekintve, ugyanakkor ezeken a területeken is jobb a diplomás könyvtárosok mutatói.

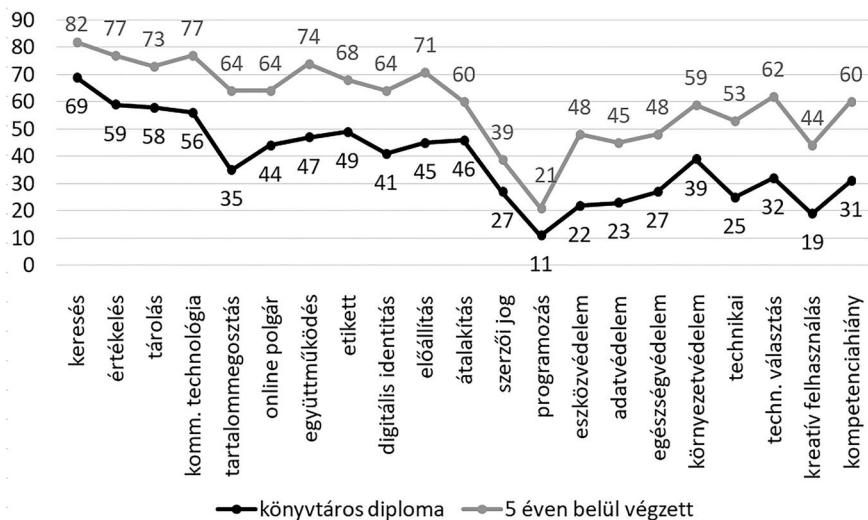
10. ábra: Különbségek mesterszinten. Diplomások

Az adatvédelem az egyetlen kompetencia, amely esetében a mesterszinten álló nem könyvtáros diplomások aránya nagyobb a könyvtárosokénál. A vizsgálat eredményeként öt kompetencia esetében állapítható meg, hogy azokban ugyanolyan arányban fordul elő mesterszinten jártas szakember a két diplomás csoportban. Ezek az eszközvédelem, a technológia kreatív felhasználása, az egészségvédelem, a programozás és a digitális identitás menedzselése. Abban az esetben, ha a feladat megoldásához leginkább illeszkedő technológia kiválasztása, a tartalom-előállítás, az online állampolgári aktivitás területén van szükség új ötletekre, javaslatokra, az erre képes szakemberek három százalékkal nagyobb arányban találhatók a könyvtáros felsőfokú végzettségű szakemberek között.

Könyvtáros diplomával rendelkező könyvtári szakemberek és könyvtáros hallgatók kompetencia jellemzői

A különböző felsőfokú végzettséggel rendelkezők kompetenciáinak összehasonlító vizsgálata mellett fontos lehet annak a kérdésnek a tanulmányozása is, hogy a könyvtáros diplomával rendelkezők csoportjában a diploma megszerzésének ideje befolyásolja-e

a digitális készségek szintjét. A felmérésben szereplő 1082 könyvtáros diplomával rendelkező szakember közül 124 fő a vizsgálatot megelőző öt évben szerezte meg könyvtáros felsőfokú végzettségét. Ők alkotják a frissdiplomások csoportját. Eredményeik elemzésével képet kaphatunk arról, hogy a felsőfokú könyvtársképzés mennyire képes lépést tartani a digitális kompetenciák területén folyamatosan jelentkező megújulási kényszer kihívásaival.

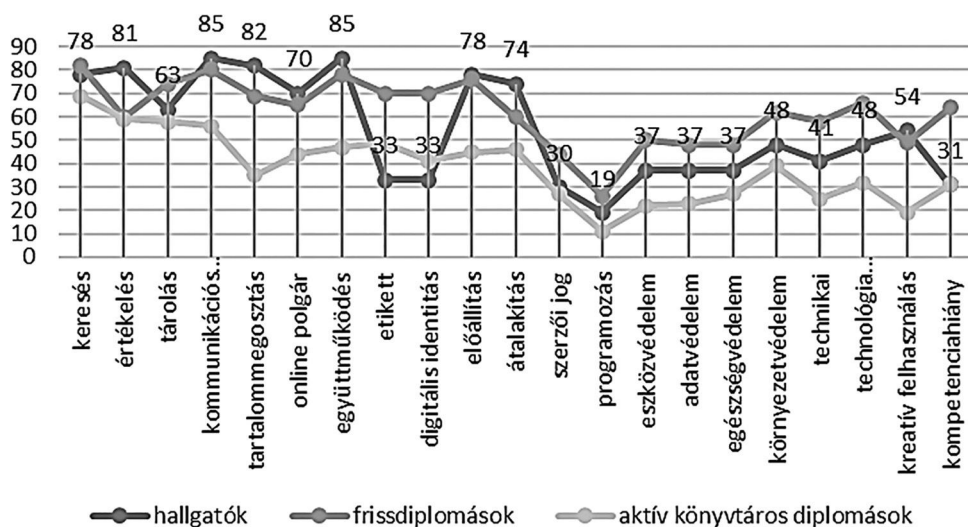

11. ábra: Diplomás könyvtárosok és 5 éven belül végzett diplomás könyvtárosok haladó és mesterszinten

A 11. ábra tartalmazza a könyvtáros diplomával rendelkezők teljes körének és az öt éven belül könyvtársként végzetteknek haladó és mesterszinten meglévő kompetencia mutatóit. Ezek alapján egyértelműen kijelenthető, hogy a könyvtáros diploma már bizonyított kompetencia növelő hatásán túlmenően annak is jelentős szerepe van a kompetencia állapot alakulásában, hogy birtokosa mikor szerezte meg könyvtárosi végzettségét. Mielőtt az a feltételezés alakulna ki, hogy a frissdiplomások fiatalok, és így elsősorban az életkor pozitív hatása áll a magas jártassági szinten lévők arányának növekedése mögött, meg kell jegyezni, hogy az öt éven belül végzetteknek mindössze 12%-a tartozik a huszonévesek korcsoportjába, és ehhez hasonló a harmincasok aránya is.

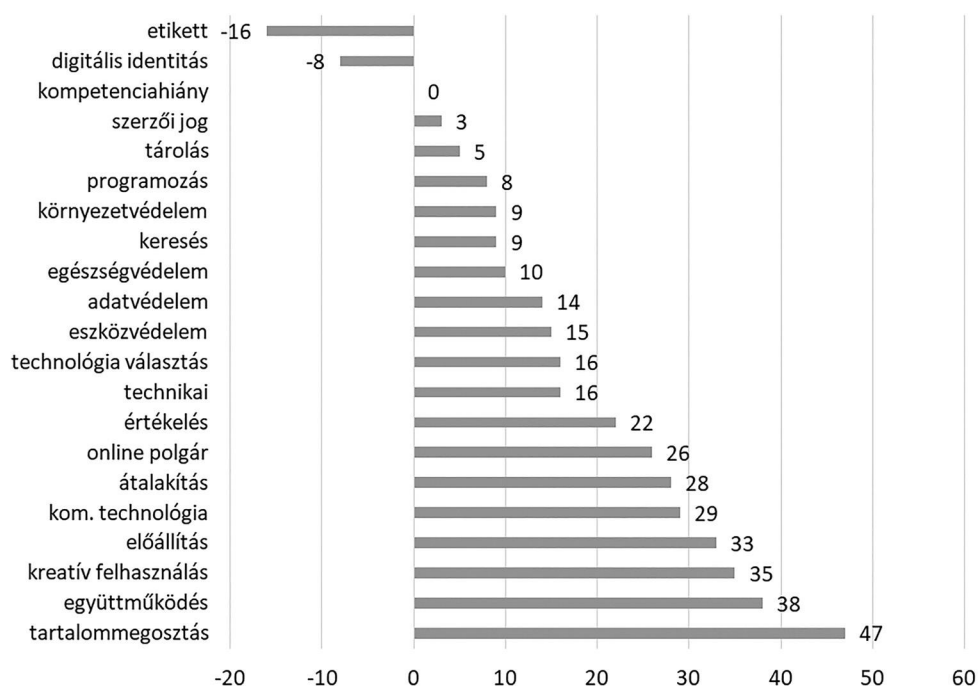
A néhány éven belül végzettek körében kifejezetten nagyobb azoknak az aránya, akik haladó vagy azt meghaladó szinten képesek a digitális térben tartalom-előállításra és megosztásra, együttműködésre, eszközvédelemre, a feladat által megkívánt technológia kiválasztására, kreatív felhasználásra, saját kompetenciahiányuk felszámolására. Ezeken kívül valamennyi további DigComp kompetenciában is nagyobb jártasságot mutatnak a frissdiplomások, mint a korábban végzettek.

2019-ben a felsőfokú könyvtárosképzésben résztvevő, végzés előtt álló hallgatók körében is lezajlott egy DigComp alapú digitális kompetencia felmérés, amelyben 27 informatikus könyvtáros hallgató vett részt. Ez a vizsgálat a korábbi DigComp verzió alkalmazásával történt, így esetükben csak három jártassági szint kiértékelése volt lehetséges, mivel ebben a verzióban még nem szerepelt a mesterszintű jártasság szintje. Ennek ellenére nincs akadálya annak, hogy a hallgatói eredményeket összehasonlítsuk az aktív könyvtáros diplomával rendelkező dolgozók és a frissdiplomások eredményeivel. A 12. ábra tartalmazza a három csoport haladó vagy azt meghaladó jártassági szintjének arányait. Az önértékelés alapján a hallgatók körében hét kompetencia esetében nagyobb a haladó jártassággal rendelkezők aránya, mint az öt éven belül végzettek körében. Hallgatói kompetenciaelőny a frissdiplomásokhoz mérten leginkább az információ értékelése, a tartalommegosztás, a digitális tartalmak átalakítása területén tapasztalható.

12. ábra: Könyvtárosok, frissdiplomások, hallgatók. Haladó és mesterszint

Abban az esetben, ha a teljes könyvtáros diplomás csoporthoz hasonlítjuk a hallgatók haladó jártassági szintjének kiterjedtségét, az előbbieknél lényegesen jelentősebb különbségek figyelhetők meg. A részletek a 13. ábrán tanulmányozhatók. A tartalommegosztás, a digitális környezetben végzett együttműködés, a technológia kreatív felhasználása, a tartalomelőállítás, a kommunikációs technológia kiterjedt használata, a tartalmak átalakítása, az online aktivitás az állampolgári jogok gyakorlása terén, azok a készségek, amelyekben egyértelműen erősebbnek bizonyultak a hallgatók.

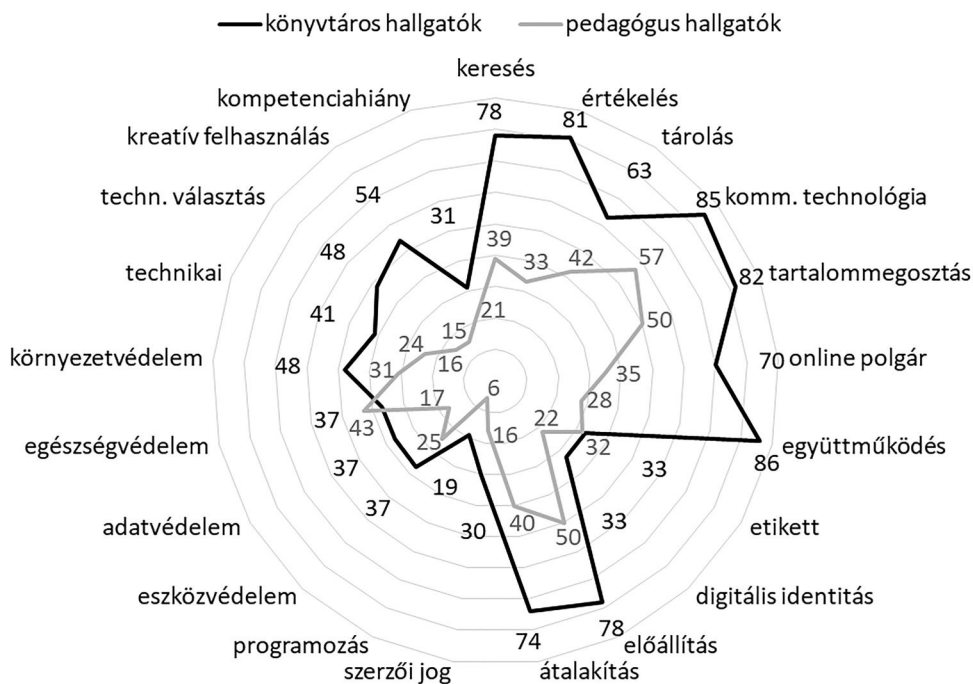
13. ábra: Aktív diplomás könyvtárosok és könyvtáros hallgatók. Haladó jártasság

Két digitális készségről tártá fel a vizsgálat azt, hogy azok a hallgatók körében gyengébbek, ezek az online világ illemszabályainak ismerete és a digitális személyazonosság menedzselése. Van néhány további kompetencia, amelyek esetében a haladó jártasság arányában nem jelentősek a különbségek, de ezekben is a hallgatók bizonyultak kompetensebbnek. Ezek közé tartoznak a digitális biztonsághoz kapcsolódó készségek, az információ kompetenciaterület keresés és tárolás kompetenciái, a tartalomfejlesztés szerzői jog és programozás kompetenciái, valamint a kompetenciahiány kezelésének készsége.

A különböző diplomával rendelkező könyvtári szakembereket vizsgálva már két reprezentatív felmérésben is igazolódott, hogy a könyvtáros diplomának, még inkább az ahhoz vezető képzésnek komoly digitális kompetencia növelő hatása van. Az aktív könyvtárosok, a frissdiplomások és a könyvtár szakos hallgatók kompetencia állapotának elemzéséből az a következtetés vonható le, hogy a viszonylag frissen szerzett könyvtáros végzettséggel rendelkező és néhány év szakmai tapasztalattal is rendelkező könyvtárosok körében a legnagyobb a haladó szintű digitális kompetenciával bírók aránya. A hallgatói eredmények nagyon közel állnak a frissdiplomásokéhoz. A hallgatók hét készséget erőteljesebben, tizenkettőt alig gyengébben, kettőt pedig gyengébben bírnak, mint a néhány éve végzettek.

Kitekintés

„Az én könyvtáram” című kiemelt projektben 2019-ben a pedagógus hallgatók körében is lezajlott egy digitális kompetencia mérés. A vizsgálatához használt kérdőív kompetenciaszinteket feltáró része megegyezett a könyvtáros hallgatók felméréséhez használt kérdéssorral. Ezáltal megteremtődött a lehetőség a könyvtár szakos hallgatók és a pedagógus hallgatók digitális készségeinek összehasonlítására. A 14. ábra tartalmazza a két hallgatói csoport haladó szintű jártasságának arányait az egyes kompetenciák szerint.

14. ábra: Könyvtáros hallgatók és pedagógus hallgatók haladó szinten

Az eredmények tovább erősítik azt a már többszörösen igazolt állítást, miszerint a felsőfokú könyvtárosképzésnek erős hatása van a hallgatók digitális készségeinek fejlődésére. A könyvtáros hallgatók a DigComp huszonegy kompetenciájából mindössze egyben bizonyultak kevésbé kompetensnek, mint a leendő pedagógusok, a digitális technológia egészségre gyakorolt hatásának ismeretében. Minden további digitális készség haladó szintjét tekintve a könyvtár szakos hallgatók felülmúlták, sokszor jelentős mértékben, a pedagógusjelölteket.

Jegyzetek és irodalom

1. ESZENYINÉ BORBÉLY Mária: A végzettség és a könyvtárosok digitális kompetencia-szintje közötti összefüggések összehasonlító elemzése. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 65. évf. 5. sz. 2018. 287–306. p.
2. 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. 1. számú melléklet az 1997. évi CXL. törvényhez. Fogalmak. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.TV>. [2020. január 31.]
3. CARRETERO, Stephanie – VUORIKARI, Riina – PUNIE, Yves: DigComp 2.1: Állampolgári digitáliskompetencia-keret nyolc jártassági szinttel és gyakorlati példákkal, EUR 28558 EN, 2017. Forrás: <https://doi.org/10.2760/38842> [2020. január 31.]
4. 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.TV>. [2020. január 31.]
5. ESZENYINÉ BORBÉLY Mária: i. m.
6. Uo.
7. CARRETERO, Stephanie – VUORIKARI, Riina – PUNIE, Yves: i. m.

Eszenyiné Borbély Mária – 1989-ben a Debreceni Tanítóképző Főiskolán tanítói, majd 1994-ben a Kossuth Lajos Tudományegyetem Természettudományi Karán informatikus könyvtáros diplomát szerzett. 2003-ban matematika- és számítástudományokból doktorált a Debreceni Egyetemen. 2007-től napjainkig a Debreceni Egyetem Informatikai Karának adjunktusa. Oktatója és témavezetője a Debreceni Egyetem Informatikai Tudományok Doktori Iskolájának. ORCID: 0000-0002-1161-1419